

ФРЕЙМОВІ СТРУКТУРИ «ЛЮДИНА І ПРИРОДА» У ЗМАЛЮВАННІ ПОБУТУ В ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

С.В. Козак, канд. філол. наук (Луцьк)

У статті докладно розглянуто поняття «фрейм» та «фреймова структура», дано визначення термінам «інтегрований фрейм» та «фреймовий комплекс». Проаналізовано фреймові структури, що є мовними корелятами фреймового комплексу «Людина і Природа» та представляють інтегрований фрейм «Побут» у романі німецького письменника Е. Штріттматтера «Чудодій». Виявлено особливості вербального наповнення фреймових структур «Людина і Природа» в авторському відтворенні повсякденного життя людей.

Ключові слова: літературно-художній дискурс, людина, побут, природа, термінал, термінальний елемент, фрейм, фреймова структура, фреймовий комплекс.

S.V. Kozak. Frame Structures “MAN AND NATURE” in the Representation of Everyday Life in the Belles-Lettres Discourse. In the present article the notions “frame” and “frame structure” are considered in detail, the terms “integrated frame” and “frame complex” are defined. The frame structures, which are the language correlates of the frame complex “Man and Nature” and represent the integrated frame “Everyday life” in the novel of the German writer E. Strittmatter “Miracle Worker”, are analyzed. The peculiarities of the verbal filling of the frame structures “Man and Nature” in the author’s representation of people’s everyday life are examined.

Key words: everyday life, belles-lettres discourse, man, nature, terminal, terminal element, frame, frame structure, frame complex.

С.В. Козак. Фреймовые структуры «ЧЕЛОВЕК И ПРИРОДА» в изображении быта в литературно-художественном дискурсе. В статье подробно рассматриваются понятия «фрейм» и «фреймовая структура», определены термины «интегрированный фрейм» и «фреймовый комплекс». Проанализированы фреймовые структуры, которые являются языковым коррелятами фреймового комплекса «Человек и Природа» и представляют интегрированный фрейм «Быт» в романе немецкого писателя Э. Штриттматтера «Чудодей». Исследованы особенности вербального наполнения фреймовых структур «Человек и Природа» в авторском изображении повседневной жизни людей.

Ключевые слова: быт, литературно-художественный дискурс, природа, терминал, терминальный элемент, фрейм, фреймовая структура, фреймовый комплекс, человек.

Лінгвістичні дослідження на сучасному етапі розвитку вимагають комплексного підходу до вивчення мовних явищ. Ефективною в цьому аспекті виявляється взаємодія комунікативної, когнітивної та функціональної лінгвістики, кожна з яких становить окрему наукову галузь, має характерні цілі й завдання, пропонує відповідні моделі їх реалізації. З позицій синтезу зазначених напрямів передбачаємо, що досліджуване у роботі явище – фреймова організація літературно-художнього дискурсу – містить різні, проте скорельовані аспекти у його мовній

системі, характеризується антропоцентричним спрямуванням, тісним зв'язком з ментальними процесами у комунікативній діяльності людини.

Когнітивний напрям відіграє особливу роль у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Саме у сфері когнітивної науки розроблено метод концептуального аналізу, а в його межах – фреймовий підхід. Фрейм – феномен, який викликає суперечливі тлумачення, що, безумовно, пов'язано, з одного боку, зі складністю самого явища, а, з іншого – недостатньою теоретичною розробкою цього питання. Існує чимало визначень терміну «фрейм» та значна кількість концепцій, споріднених із теорією фреймів, але всі вони характеризуються високим ступенем гетерогенності, однастайності з цього приводу на сучасному етапі розвитку лінгвістики не досягнуто. Автори концепцій, пов'язаних із дослідженням фреймів, розглядають їх під різним кутом зору, з індивідуальної перспективи, пропонуючи різні тлумачення, а подекуди й інші назви. Так, М. Мінський кваліфікує фрейм як структуру даних для презентації стереотипної ситуації [11, с. 360]. На думку Ч. Філлмора, фрейми – це об'єднані у систему певні схеми чи конструкти понять або термінів, чия структура накладається на деякі аспекти людського досвіду і які можуть містити елементи, що є одночасно частинами інших таких конструктів [10, с. 123–124]. Е. Чарняк зазначає, що фрейм становить собою цілісний корпус інформації з певної тематики [8, с. 362]. Т. А. ван Дейк розглядає фрейми як стереотипні ситуації (*інтерації*), які фіксують вчинки учасників, що діють на основі соціальних установок [9, с. 27]. Р. А. де Богранд визначає фрейми як глобальні зразки, що містять загальні знання про певний центральний концепт [7, с. 90].

У галузі мовознавства окремі питання з цієї проблематики також привертають увагу дослідників. Класифікацію фреймів, побудовану на їхній вербалізації, пропонує С. А. Жаботинська, згідно з якою виокремлено предметноцентричні, акціональні, партонімічні, гіпонімічні й асоціативні фреймові структури [4, с. 12–25]. Релевантні думки та спостереження містять праці К. Я. Кусько, присвячені аналізу фреймів у різножанрових текстах – наукових, політологічних, художніх [3, с. 33–45]. Докладний опис фрейму як структури репрезентації знань представлено також у «Термінологічній енциклопедії сучасної лінгвістики» О. О. Селіванової [6, с. 645]. Заслуговує на увагу дослідження З. Фойгт, спрямоване на вивчення фреймових структур у німецьких художніх творах [12].

Однак ряд питань стосовно функціонування фреймових структур у лінгвістиці, зокрема, у текстолінгвістиці залишаються відкритими й потребують поглибленого вивчення, особливо з антропоцентричних позицій, адже проблема людини, її сутності та існування – одна з основних проблем гуманітарного знання.

Зростання ролі антропоцентризму, згідно з яким наукові об'єкти вивчаються переважно за їх призначенням і функцією у розвитку людської особистості з метою її подальшого вдосконалення в умовах взаємовідносин з довкіллям, а також посилення ролі когнітивної парадигми в сучасній мовознавчій науці та недостатній рівень вивчення фреймових структур у літературно-художньому дискурсі зумовили а к т у а л ь н і с т ь цього дослідження.

М е т а роботи полягає у виявленні особливостей вербального наповнення фреймових структур, що є мовними корелятами фреймового комплексу «ЛЮДИНА і ПРИРОДА» та представляють інтегрований фрейм «ПОБУТ» у німецькомовній художній прозі.

О б ' є к т о м дослідження є фрейм «ПОБУТ», який поєднує в собі, з одного боку, термінальні елементи фрейму «ЛЮДИНА», а з іншого – фрейму «ПРИРОДА».

П р е д м е т становлять фреймові структури на позначення ЛЮДИНИ і ПРИРОДИ, які представляють інтегрований фрейм «ПОБУТ» у художньому дискурсі.

М а т е р і а л о м дослідження слугував роман-трилогія німецького письменника Е. Штрігтматтера «Чудодій».

Для аналізу фреймової організації літературно-художнього дискурсу послуговуємося термінами «**фрейм**» (Ф), «**інтегрований фрейм**» (ІФ), «**фреймовий комплекс**» (ФК), «**термінал**» (Т), які є когнітивними утвореннями, що знаходять своє мовленнєве втілення у дискурсі: Ф, ІФ, ФК – через **фреймові структури (ФС)**; Т – через відповідні **термінальні елементи (ТЕ)**.

Терміналі є складовими фрейму (вузлами), за допомогою яких відбувається текстова активізація відповідних структур знань у свідомості читача.

Інтегрований фрейм – це утворення, що базується на об'єднанні (інтеграції) термінальних елементів, які представляють різні фрейми. Термін “інтегрований” вживаємо, виходячи з дефініції, зафіксованій у Тлумачному словнику сучасної української мови: «*Інтегрований – оснований на об'єднанні, інтеграції; комплексний*» [1, с. 401].

Об'єднання інтегрованих фреймів становить **фреймовий комплекс**.

З огляду на зазначені терміни, вважаємо, що фрейм «ПОБУТ» є інтегрованим, оскільки базується на об'єднанні термінальних елементів фрейму «ЛЮДИНА» і фрейму «ПРИРОДА».

У фреймовому комплексі «ЛЮДИНА і ПРИРОДА» виокремлюємо три **інтегрованих фрейми**, які об'єднують термінальні елементи фрейму «ЛЮДИНА» і фрейму «ПРИРОДА»: ІФ «ЕКОЛОГІЯ», ІФ «ВНУТРІШНІЙ СВІТ», ІФ «ПОБУТ», останній з яких став об'єктом нашого дослідження.

Критерієм виокремлення ІФ «ПОБУТ» серед інших зазначених інтегрованих фреймів у фреймовому комплексі «ЛЮДИНА і ПРИРОДА» слугувала теза про те, що з'єднувальною ланкою людини і природи є практична діяльність, яка знаходить своє вираження в побуті. Залежно від

ступеню розвитку знань, а також специфіки матеріальних і духовних потреб людина перетворює об'єктивну реальність, залучає до сфери своєї життєдіяльності певні об'єкти природи, їхні властивості та стосунки. Такий стан речей характеризується як загальний уклад життя, тобто побут [2, с. 19].

Фрейм «ПРИРОДА» і фрейм «ЛЮДИНА» розглядаємо як когнітивні структури, в основі яких перебувають категоріальні знання про природу та людину, зафіксовані в лексикографічних джерелах. Так, ПРИРОДА – це «сукупність особливостей рослинного і тваринного світу, кліматичних умов, рельєфу якої-небудь місцевості, країни» [1, с. 945]. Це визначення містить основні термінали, що складають фрейм «ПРИРОДА»: РОСЛИНИ – ТВАРИНИ – ЛАНДШАФТ – ПРИРОДНІ ЯВИЩА (див. рис. 1.):

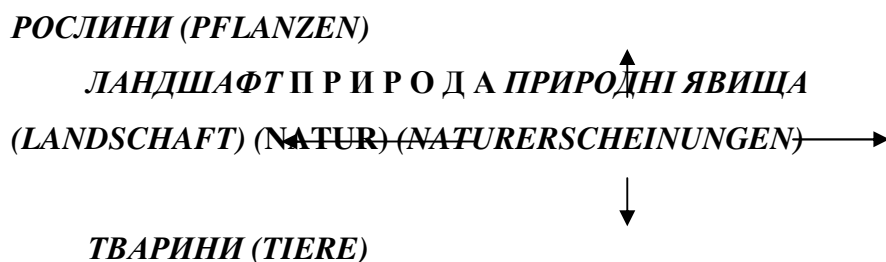
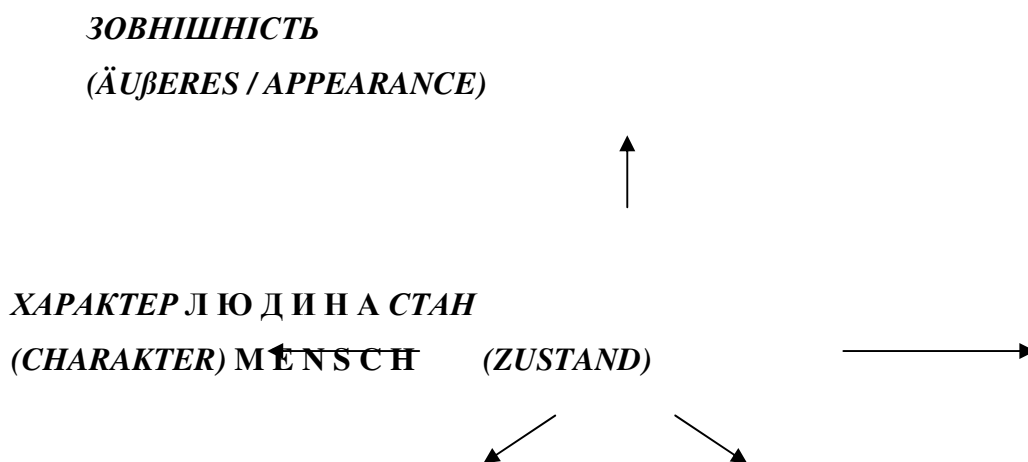


Рис. 1. Структура фрейму «ПРИРОДА»

ЛЮДИНА – це «особа як утілення високих інтелектуальних і моральних властивостей»; ЛЮДИ – «особи, об'єднані певними, характерними або спільними ознаками; особи, що мають справу з певним суб'єктом; особи, що працюють у якій-небудь галузі виробництва» [1, с. 499]. Спільні ознаки розглядаємо як спільні риси, а риса – це «сукупність частин, ліній, що утворюють зовнішній вигляд; зовнішній вираз якогось почуття, настрою і т. ін.» [1, 1031]. Таким чином, терміналами фрейму «ЛЮДИНА» є ХАРАКТЕР (інтелектуальні та моральні властивості) – ЗОВНІШНІСТЬ (зовнішній вигляд) – СТАН (почуття, настрої) – МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ (мають справу із суб'єктом) – ДІЯ / ДІЯЛЬНІСТЬ (працюють):



ДІЯ (ДІЯЛЬНІСТЬ) СТОСУНКИ (HANDELN) (BEZIEHUNGEN)

Рис. 2. Структура фрейму «Людина»

Через ці термінали здійснюється текстова активізація відповідних структур знань, що знаходяться у свідомості читача. Лексичні одиниці, що представляють термінали фрейму, кваліфікуються як **термінальні елементи**.

З огляду на тезу про нерозривний зв'язок ЛЮДИНИ і ПРИРОДИ, аналізуємо лише фреймові структури, які представляють єдиний **фреймовий комплекс** «ЛЮДИНА і ПРИРОДА», залишаючи поза увагою ті, що окремо презентують фрейм «ЛЮДИНА» і фрейм «ПРИРОДА».

За нашими спостереженнями, значну частину фреймових структур, які представляють фреймовий комплекс «ЛЮДИНА і ПРИРОДА» у романі Е. Штріттматтера «Чудодій», присвячено висвітленню тематичного комплексу, що охоплює різнобічну проблематику повсякденного життя німецького села першої половини ХХ ст.

Роман «Чудодій», як і інші твори Е. Штріттматтера, народжувався з його органічного, повсякденного спілкування із звичайними людьми. Письменнику вдалося з особливою художньою виразністю розкрити свої погляди на повсякденне життя людини. За влучним висловом Р. Ріндфляйш, потрібно не один раз прочитати його твори, щоб у всій повноті усвідомити глибокий філософський зміст нових відносин, які склалися між людиною і природою [5, с. 200].

У вербальному відтворенні єдності людини і природи через зображення побутових сцен важливу роль відіграють фреймові структури як потужний засіб експлікації авторської прагматики.

Лексичне наповнення ФС, у якій інтегрований фрейм «ПОБУТ» репрезентований простими термінальними елементами, характеризується набором іменників, що складаються з двох основ, одна з яких – термінальний елемент фрейму «ПРИРОДА», а інша – елемент, що імпліцитно чи експліцитно представляє фрейм «ЛЮДИНА»: *Ziegenhüten*, *Kartoffelschälen*, *überflüssiger Krimskrams – das sei ihr Leben. / Пасту кіз, чистити картоплю, без кінця поратись у хати – оце її життя* [13, с. 218]. Складні іменники *Ziegenhüten*, *Kartoffelschälen* поєднують у собі експліцитні термінальні елементи фрейму «ПРИРОДА»: *Ziege* (коза) (термінал «Тварина»), *Kartoffel* (картопля) (термінал «Рослина») та імпліцитні ТЕ фрейму «ЛЮДИНА»: *hüten* (пасту), *schälen* (чистити) (термінал «Дія»), що позначають дію, яку виконує людина у своєму повсякденному житті.

Інша група іменників, таких як *Kartoffelernte* (врожай картоплі), *Brathering* (смажений оселедець), *Gansbraten* (смажена гуска) позначає не саму дію, а її результат, готовий продукт. До них відносимо також ті, в яких „побутовий” компонент не містить семи „дія” і які виражають не сам результат роботи, а цільове призначення або продукт споживання: *Ziegenbutter* (масло з козячого молока), *Ziegenstall* (сарай для кіз), *Birkenruten* (березове пруття), *Erlenrute* (вільхова палиця), *Stiefmütterchenrabatte* (клумба бранків), *Erdbeerwein* (суничне варення), *Mückennetz* (сітка від комарів), *Blumengeschäft* (квітковий магазин), *Veilchensträußchen* (букетик фіалок), *Pflaumenschnaps* (сливова горілка), *Erdbeerwein* (суничне вино), *Pfefferminzschnaps* (м'ятна горілка з перцем), *Pferdestall* (хлівець для коней), *Pflaumenkuchen* (сливовий тиріс) або ж саму людину *Wachteljäger* (мисливець за перепелами).

Іншу групу утворюють структури, у яких термінальні елементи представлені:

1) словосполученнями, компоненти яких позначають дію, спрямовану на виконання певної повсякденної роботи (дієслова), та об'єкти, на які скерована ця дія (іменники): *Hühner füttern* (годувати курей), *Ziege melken* (доїти козу), *im Garten graben* (копати в городі), *Mohrrüben einsäen* (висівати моркву), *ein Schwein mästen* (відгодовувати порося);

2) словосполученнями, які позначають об'єкт – результат роботи, її продукт, що приносить людині задоволення, наприклад, естетичне: *eine Vase mit Blautannenzweigen* (ваза з гілками хвої) або чуттєве (насолода смаком): *Marmelade aus Runkelrüben* (повидло з брукви), *Brei aus Brennesseln* (салат з кропиви).

Таким чином, фреймові структури, що позначають рутинну роботу, містять термінальний елемент (дієслово), що представляє фрейм «Людина», який сполучається з термінальним елементом фрейму «ПРИРОДА», вербальні маркери якого презентують елементи сільського побуту: огородні та садові культури, свійські тварини тощо.

До цієї групи відносимо також приклади, що описують рутинну хатню роботу:

Stanislaus hackte Zwiebeln [13, с. 424]. / Станіслаус кришив цибулю.

Sie mußten die Kaninchen und die Ziegen füttern, die Ställe ausmisten, das Heu und die Kartoffeln ernten [13, с. 104]. / Вони повинні були годувати кролів та кіз, чистити від гною сараї, збирати сіно й картоплю.

Ці структури об'єднує те, що вони містять компоненти з однаковою семантикою та фреймовою приналежністю (відповідно до терміналу «Діяльність» фрейму «Людина» і до терміналів «Рослина», «Тварина» фрейму «ПРИРОДА»).

Інші приклади, що представляють інтегрований фрейм «ПОБУТ», – це фреймові структури, наповнені термінальними елементами, що позначають домашніх тварин, зокрема:

- курей: *Stanislaus schaute auf die mageren **Hühner** im lichtlosen Bäckerhof* [13, с. 197]. / *Станіслаус дивився на худих **курей**, що блукали по похмурому подвір'ї.*
- кіз: *Seitab grasten **Ziegen**, deren dürres Gemecker herüberklang* [13, с. 210]. / *Неподалік паслися **кози**, чути було, як вони тоненько мекають.*
- собак: *Die **Dorfhunde** bellten* [13, с. 219]. / *Гавкали сільські **собаки**.*
- котів: *Die **Katzen** mauzten ihre Grüße von Dach zu Dach und reckten die Schwänze* [13, с. 110]. / ***Кішки** нявчанням посилали свої привіти з даху на дах і задирали хвости.*

У кожній з наведених фреймових структур присутні ознаки буденного життя людей. Заслуговує на увагу той факт, що самі представники природи у цих прикладах, навіть якщо їх розглядати окремо, ізольовано від контексту, функціонують як тематичні маркери звичаєвого, селянського побуту. Сприймаючи їх у відповідності з фоновими знаннями, ми автоматично відносимо цих тварин до розряду свійських, тобто таких, які нерозривно пов'язані з життям і побутом людини.

У творі зустрічаємо також фрагменти, в яких наявні експліцитні маркери приналежності певних термінальних елементів до інтегрованого фрейму «ПОБУТ»:

*Träger Sonntagnachmittag. <...> Kein Mensch auf der Straße. **Hühner** rekelten sich im **Strauchschatten**. Am **Teich** standen Kinder und hieben mit Ruten ins **schlammgrüne Wasser**. Auf dem Kirchturmdach flimmerte die **Hitze**. Um die Grabkreuze spielten **Schmetterlinge**. Alles war ruhig und alltäglich.* [13, с. 214] / *Лінивий полудень недільного дня. На вулиці ані душі. У затінку під **кущами** греблися **кури**. На березі **ставка** стояли дітлахи і хльоскали лозинами по зеленій від **баговиння воді**. Над церковним дахом з вежами тремтіло розпечене **повітря**. Навколо могильних хрестів пурхали **метелики**. Все було спокійним і буденним.*

Лексема *alltäglich* (буденний) у цьому фрагменті є узагальнюючим елементом, який виступає у ролі інтенсифікатора зображуваних подій.

Описи розміреного життя людей, у якому неодмінно присутні елементи природи, є типовими для творчості Е. Штріттматтера. Яскравим прикладом цього є зображення пташок:

- горобців, які «шаруділи у винограді під вікном»: *Die **Spatzen** raschelten in den **Weinreben** vor dem Fenster* [13, с. 121].
- зябликів, чиє «постукування проникало крізь гул автомобільного руху»: *Das feine **Flinkengehämmer** durchdrang den Autolärm auf den Straßen* [13, с. 108].
- ластівок: *Stanislaus sah den nestbauenden **Schwalben** auf dem **Hofe** an* [13, с. 75]. / *Станіслаус спостерігав за **ластівками**, що ліпили під дахом гнізда.*
- канарки – птаха, що в текстовій тканині твору уособлює перехідну ланку між фреймами 'ПРИРОДА' та інтегрованим фреймом 'ПОБУТ', адже, частково втративши статус дикої пташки,

вона стала декоративним атрибутом буднів людини: *Der Kanarienvogel ziepte aufgeregt* [13, с. 295]. / Збуджено цвірінькала канарка.

Наступний фрагмент також є підтвердженням ефективного співвіднесення термінальних елементів фреймів «ЛЮДИНА» і «ПРИРОДА» із фреймом «ПОБУТ»: *Im Bachtale glitzerten die Wiesen. Grummetschober standen als graue Kleckse darin.* [13, с. 30] / У долині річки сяяли луги. Стоги сіна стояли на них, наче сірі плями.

Ця фреймова структура завдяки термінальним елементам *Bachtale* (долина річки) та *Wiesen* (луги) на перший погляд представляє лише фрейм «ПРИРОДА». Однак наступне доповнення з термінальним елементом *Grummetschober* (стоги сіна), який позначає результат людської діяльності і, отже, репрезентує фрейм «ЛЮДИНА» (термінал «Діяльність»), забезпечує сприйняття цього опису саме як невід'ємної частини селянського побуту, трансформувавши в уявленні читача фрейм «ПРИРОДА» у фрейм «ПОБУТ».

Однак не слід вважати, що спокій – обов'язкова складова зображуваних побутових картин. Трапляються також сцени дивовижного збудження, яке одночасно охоплює людину й природу: *Das abendliche Dorf mutete fiebrig an. Die Hunde kläfften, kleine Kinder schrien. Aus einer Scheune drang Katzengekreisch, und zu allem krähten die Hähne <...> und ein Hengst wieherte unpausgesetzt* [13, с. 221]. / Здавалось, що вечірнє село було у лихоманці. Гавкали собаки, кричали маленькі діти. З чиєїсь клуні долинав котячий вереск, і, на додаток до всього, кукурікали нівні і без утину іржав жеребець. Спостерігаємо переплетення різних термінальних елементів: тих, що належать до фрейму «ПРИРОДА» (*Hunde* / собаки, *Katzen* / коту, *Hähne* / нівні, *Hengst* / жеребець) та антропогенних, що представляють фрейм «ЛЮДИНА» (*Dorf* / село, *Kinder* / діти, *Scheune* / сарай). Важливим компонентом наведеного фрагменту є лексична одиниця *Dorf* / село, семантика якої передбачає розуміння побуту як важливої складової людського життя. І те, що село було «немов у лихоманці», а також той факт, що про це йдеться на початку процитованого фрагменту, додає напруження у сприйнятті, у деякій мірі навіть інтриги, яка розкривається завдяки дієсловам, що зображають цей стан (*kläffen* / гавкати, *schreien* / кричати, *krähen* / кукурікати, *wiehern* / іржати).

На основі проведеного аналізу ми дійшли висновку, що в дискурсі фрейми втілено у фреймових структурах, які є результатом вербалізації певного розумового комплексу, спроектованого зі свідомості автора на сторінки твору, і презентують семантичну модель однієї з тематичних ліній, мовні елементи якої забезпечують змістову та формальну цілісність дискурсу. Одним із таких комплексів, спроектованих на сторінки роману Е. Штріттматтера «Чудодій», виявився ФК «ЛЮДИНА і ПРИРОДА», фреймові структури якого з особливою художньою виразністю відтворили картини ПОБУТУ, реалізувавши авторську прагматику, що

полягала у майстерному розкритті письменником своїх філософських та естетичних поглядів на повсякденне життя людини.

Аналіз художнього дискурсу – складний та конструктивний процес, для ефективного здійснення якого потрібні, передусім, знання всіх компонентів мовної системи, загальні (енциклопедичні) знання, що зберігаються в довготривалій пам'яті у формі ментальних схем, визначення ситуативних факторів, їхня адекватна інтерпретація та багато інших факторів, дослідження котрих може становити завдання майбутніх наукових розвідок у галузі когнітивної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад., гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТ „Перун”, 2003. – 1440 с.
2. Вілков В.Ю. Людина і світ / В.Ю. Вілков, О.І. Салтовський. – К. : Кондор, 2001. – 208 с.
3. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія) / Ред. К.Я. Кусько. – Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 495 с.
4. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С.А. Жаботинская // Вісник Черкас. ун-ту. – Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 1999. – Вип. 11. – С. 12–25.
5. Риндфляйш Р. Эрвин Штрिटтматтер / Р. Риндфляйш // Писатели ГДР. – М. : 1984. – С. 187–206.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
7. Beaugrande R.-A. Introduction to Text Linguistics / R.-A. Beaugrande, W.U. Dressler. – L.; N.Y. : Longman, 1992. – 270 p.
8. Charniak E. A Framed Painting: the Representation of a Common Sense Knowledge Fragment / E. Charniak // Cognitive Science. – 1977. – No 1. – P. 355–394.
9. Dijk T. A., van. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension / T. A. van Dijk // Cognitive Processes in Comprehension. – Hillsdale, 1977. – P. 3–32.
10. Fillmore Ch. J. Frame Semantics / Ch. J. Fillmore // Linguistic Society of Korea: Linguistics in the Morning Calm. – Seoul, 1982. – P. 111–138.
11. Minsky M. Frame-System Theory / M. Minsky // Thinking. – Cambridge : Mass, 1977. – P. 355–376.
12. Voigt S. Framesemantische Strukturen des Textes als Beitrag zur Textverständlichkeit / S. Voigt. – Berlin : Logos-Verlag, 1997. – 267 S.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. Strittmatter E. Der Wundertäter. Roman / E. Strittmatter. – Berlin : Aufbau Taschenbuch Verlag, 1999. – 515 S.